

ՅՈՐԲԵԼԵԱՆՆԵՐ

ԾՆՆԴԵԱՆ ԴԱՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՔ ՄԵԾ ԴԵՄՔԵՐՈՒ

1878 ը յատկանշական թուական մը պիտի մնայ Հայ Գրականութեան պատմութեան համար: Այդ թուականին Տէրը աշխարհ կը դրկէր երեք երկխաններ՝ որոնք կոչուած էին յետագային ըլլալու կոթողական դէմքեր՝ մեր գրական անդամատանին մէջ, յաւերժապաշտ աստղեր՝ Հայ Գրական երկնակամարին վրայ:

Առաջինը անոնցմէ, 1878ի Յունուարին Կ. Պոլսոյ մէջ իր տէքերը բացած, վահան թէքեհանն էր, «Հայ Բանաստեղծութեան իշխանը» յորջորջուած այնքան իրաւամբ: Տարւոյս ընթացքին, Հայոսթիւնը իր զոյգ թեկերով — Հայրենիք և Սփիւռք — արեանավայել շուքով նշեց ծննդեան հարիւրամեակը մեծատաղանդ բանաստեղծին:

Թէքեհան, ըլլալով հանդերձ քանքարաւոր քերթող, եղած է միանգամայն — և երկար տարիներ — հրապարակագիր, դասախօս և ազգային գործիչ: Բոլոր իր վարած պաշտօններուն մէջ խղճամիտ և պարտաճանաչ, օժտուած էր մարդկային նկարագրին յատուկ և կարելի բոլոր առաքինութիւններով: Թէքեհան քերթողէն կամ հանրային գործիչէն աւելի՝ Թէքեհան մարդն է որ կրցած է իր շուրջը ստեղծել պատկառանք ու համակրանք, նոյնիսկ իր տեսակէտները չբաժնող, տարախոհ հասուածին կողմէ մեր ժողովուրդին: Ողջամիտ ու լայնախոհ, իր դէմ նիգակ ճօճող եղկելի թշուառամիտներն անգամ դիմաւորած է ներողամտութեան աղնիւ զգացումներով: Ահա թէ ինչու իր քերթուածները բերեղացումն են մարդ-

կային հոգիի ազնուագոյն յուզումներուն:

Զեռով որքան խորքով կատարեալ ու անխոցելի իր քերթուածները յատկանշուած են իրենց զուսպ ու զգաստ յուզականութեամբն ու մտքի կայծերու և սրտի տրոփիւններու ներդաշնակ համագործութեամբ: Խոհական իր միտքը երբեք չէ նահանջած զգացումներու յորձանքին դիմաց, ինչպէս իր զգայնութիւնները չեն կոխտուած տրոփիչ գլանէն մարդկային բանականութեան: Եւ հոս է գաղաւթը իր մեծութեան ինչպէս իր գործին ու յիշատակին անմահութեան: Եղած է մանաւանդ ճնշեակ՝ անգերազանցելի վարպետը, չորսովայնէ ընտրեալ բանաստեղծ մը: Հայ Գրականութիւնը ուրիշ ոչ մէկ վաստակաւորէ ժառանգած է վսեմ խոհականութեամբ յագեցած և նուրբ զգացումներով թաթաւուն տողեր՝ որքան Թէքեհանէն:

Երկրորդը, Սիամանթօ, նոյն տարւոյ Մայիսին Ակնի մէջ կեանքի լոյսը ողջունած, դիւցազնաշունչ կամ հռետոր բանաստեղծն է Հայոց, մէկը՝ Ապրիլեան հղեանի բիւրաւոր զոհերէն: Որուն տողերը, չափի ու սահմանի սեղմումներու չհանդուրժող, ամէն պատուար ընդոտնելով, տարերային թափով մը կը հոսին, անսանձ երկվարներու նման: Որուն քերթողագիրքերէն գրեթէ ամբողջապէս բացակայ է անձնականութեան լարը, գիշելով իր տեղը համայնքին կարմիր վէրքերուն ու սև ճակատագրին: Անզօր ու կամազուրկ զանգուածի մը յուսահատական ու աղէկաւոր ճիչը կամ պոռթկումը չէ

սակայն որ կու գայ մեզի իր սողերէն, այլ ցասուեմնակոծ հոգիի մը արդար աղաղակն ու պատգամը, գործուած անարդարութեանց ու անիրաւութեանց դէմ ծառանալու, մաքառելու սրբազան հրաւերը կարդացող իր ապարսխտ ժողովուրդին: Սերունդներու յիշողութիւնը պիտի յաւերժանէ զինք մանաւանդ իբրեւ Հայ Յեղափոխութեան մարտաշունչ պատգամախօսն ու շեփորահարը:

Երրորդը, Ձապէլ Եսայեան, ծնած է Պոլիս, նոյն տարւոյ աշնան: Հոգեբանական վէպի առաջին և անվիճելի վարպետը մեր մէջ և մեծագոյնը — գէթ մինչև իր օրերը — Հայ կին գրողներուն: Որակով ինչպէս քանակով պատկառելի իր գործը արգասիքն է գերազանցօրէն մշակուած մտքի և յղիւած զգացումներով յորդող սրտի: Ան ալ, հակառակ իր սեռին պարտադրած կաշկանդումներուն, եղած է ազգային գործիչ, ու անցած ճարտինի ու կրակի մկրտութիւնէն, մեր պատմութեան ամենէն մութ ու ճգնաժամային օրերէն, դիմաւորելու համար վաղահաս շիջումը իր կեանքին՝ տրտում ու խորհրդասքօղ պայմաններու մէջ, իր Հայրենիք հաստատուելէն կարճ ժամանակ մը ետք:

* * *

Այս և նման առիթներով, երբ կ'ոգեկոչենք յիշատակը մեր մտքի անմահանուն վաստակաւորներուն, չենք կրնար չայցուիլ տրտում և քիչ մըն ալ յուսահատական երևոյթէն՝ որ Սփիւռքահայ Գրականութիւնը կը պարզէ, լճացումի, տեղ — քայլ ընելու ներկայ իր վիճակով: Դարուն ոգին, գիտութիւնը, արժան ու

մեքենան, այլ մանաւանդ անկրօն, նիւթապաշտ գաղափարաբանութեանց ծաւալումն ու տիրապետումը մարդկային ընկերութեան այլազան խաւերէն ներս, մէկ խօսքով՝ մերօրեայ յառաջագէտ այլ բարոյագուրկ քաղաքակրթութիւնը անշուշտ իրենց տխուր անդարձարժը պիտի ունենային մեր ինչպէս տարբեր ժողովուրդներու իմացական կեանքին, մշակութային — և ի մասնաւորի գրական — գործունէութեան վրայ, բթացնելով, ամլութեան դատապարտելով արուեստի ընկալչութեան բացուիլ ուղող կամ կրցող մեր զգայարանքները:

Ժամանակի արտանշաններէն մէկը այս, ապահովարար, արուեստներու և կրօնքի, այսինքն հոգեոր և իմացական արժէքներու յարակցութիւնը չնշտող:

* * *

Ամսագրիս այս թիւով, նշելու համար դարադարձը երեք մեծ մտաւորականներու ծննդեան, նախ կ'արտագրենք զոյգ մը հնչեակներ վ. Թէքեանէն, հանդիպակաց էջին վրայ տալով անոնց Անգլերէն թարգմանութիւնը, շնորհալիօրէն կատարուած մեր պատուական աշխատակից Մ. Մանուկեանի կողմէ: Յետոյ կու տանք հատուածներ՝ Սիամանթոյի գլուխ — գործոց ձևով: Մետապօէն, իսկ Տիկին Եսայեանի պարագային, առիթը կու տանք ձայնահարաւորութեան իշխանային՝ Յակոբ Օշականին, որ 1968ին Պէյրութ հրատարակուած իր ձևապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան շարքի Զ. Հատորին միջոցաւ խօսի մեզի մեր մեծագոյն վիպասանուհիին անկորնչելի արժանիքներէն:

Գ.

